

sebebiyle Kasrî nisbesiyle şöhret buldu. Arap edebiyatı, hadis, kelâm, tefsir gibi ilimlerle meşgul oldu. Mâlikî mezhebine mensup olan Kasrî, Ebû'l-Hasan İbn Hu-neyn'den İmam Mâlik'in *el-Muvatta'*ını rivayet etti. Feth b. Muhammed el-Muk-rî ile Ali b. Halef'in derslerine katıldı. Kasrûabdülkerîm'de zâhid Ebû'l-Hasan İbn Gâlib'in sohbetlerini dinledi. Sebte'-de vefat etti.

İnsanlardan uzak yaşamayı tercih eden Kasrî'nin zühd ve takvâ sahibi olduğu, tasavvufî konuları hadislerle bağlı kala-rak açıklamaya çalıştığı, bu açıklamala-rın Kitap ve Sünnet'in zâhiriyle tam bir uyum içinde olduğu kaydedilmektedir. Kendisinden Ebû Abdullah el-Ezdî ve Ebû'l-Hasan el-Gâfîkî gibi âlimler riva-yette bulunmuştur. İbn Havtullah'a da icâzet vermiştir.

Eserleri. 1. *Şu'abü'l-îmân*. Seyyid Kis-revî Hasan (Beyrut 1416/1995) ve Ey-men Sâlih Şa'bân ile Seyyid Ahmed İs-mâil (I-II, Kahire 1417/1996) tarafından yayımlanmıştır. İbn Liyûn et-Tüçibî ese-ri ihtisar etmiştir. 2. *Tenbihü'l-efhâm (enâm) fî müşkili eḥâdîsihi 'aleyhisse-lâm (Şerhu Müşkili'l-ḥadîs)*. Bazı hadis-lerde geçen müşkil lafızların açıklanma-sına dair olan eserin Süleymaniye Kü-tüphanesi'nde nüshaları bulunmaktadır (Lâleli, nr. 409; Mahmud Paşa, nr. 107). 3. *Tefsîru Fâtihati'l-Kitâbi'l-'azîz* (Kas-tamonu İl Halk Ktp., nr. 2713, vr. 180^b-208^b). Abdülcemil el-Kasrî'nin *Tefsîrü'l-Ḳur'ân, Şerhu'l-esmâ'i'l-ḥusnâ, el-Me-sâ'il ve'l-ecvibe* adlı üç eseri daha bu-lunduğu kaydedilmektedir.

BİBLİYOGRAFYA :

Abdülcemil b. Mûsâ el-Kasrî, *Şu'abü'l-îmân* (nşr. Seyyid Kesrevî Hasan), Beyrut 1416/1995, neşreden giriş, s. 12-15; İbnü'l-Ebbâr, *et-Tekmilâ*, Madrid 1887, s. 653-654; Zehebî, *A'lâ-mû'n-nübelâ*, XXI, 420-421; XXII, 11-12; Sa-fedî, *el-Vâfi*, XVIII, 51; Süyûtî, *Ṭabaḳâtü'l-mü-fessirîn*, Leiden 1389, s. 16; Dâvûdî, *Ṭabaḳâtü'l-mü-fessirîn*, I, 259-260; Ahmed Bâbâ et-Tinbük-tî, *Neylû'l-ibtihâc* (İbn Ferhûn, *ed-Dibâcû'l-müzheḥ* içinde), Kahire 1351, s. 184; Brockel-

Abdülcemil b. Mûsâ
el-Kasrî'nin
Şerhu
Müşkili'l-ḥadîs
adlı eserinin
ilk ve son sayfaları
(Süleymaniye Ktp.,
Lâleli, nr. 409)

mann, *GAL Suppl.*, I, 607; Sezgin, *GAS*, I, 608; Ahmed Ateş, "Kastamonu Genel Kitaplığında Bulunan Bazı Mühim Arapça ve Farsça Eser-ler", *Oriens*, V (1952), s. 28-46.

TALAT KOÇYİĞİT

KASRÎ, Hâlid b. Abdullah

(bk. HÂLİD b. ABDULLAH el-KASRÎ).

KASRU BELKÜVÂRÂ (قصر بلكوارا)

Sâmerâ'nın güneyinde bir
Abbâsî saray kalıntısı
(bk. ABBÂSÎLER [Sanat]).

KASRÜ'L-HAYR (قصر الحير)

Suriye'de
Tedmür yakınlarında bulunan
Emevî devrine ait iki kasır.

Emevî Halifesi Hişâm b. Abdülmelik ta-rafından Tedmür (Palmira / Palmyra) şehri yakınlarında yaptırılan bu iki kasırdan ku-zeydoğudaki Kasrû'l-hayr(hâir)i'ş-şarkî, güneybatıdaki Kasrû'l-hayri'l-garbî adıy-

la anılmaktadır. Emevîler döneminde bir tür av ve sayfiye sarayı olarak kullanılan kasırlar Abbâsîler zamanında kendi hal-lerine terk edilmiştir. 289'da (902) Kar-matîler, 702'de (1303) Moğollar tarafın-dan tahrip edilmekle birlikte Halep Eyyû-bîleri ve Mısır'daki Memlûkler döneminde ziyaret edildikleri anlaşılmaktadır. Günü-müze bazı kalıntıları ulaşabilmiş, Alois Musil, Albert Gabriel, Keppel A. Cameron Creswell ve Oleg Grabar gibi araştırmacı-lar tarafından bölgede inceleme ve kazı çalışmaları yapılmıştır.

Büyük iskân merkezlerinden uzakta kaleler ve saraylar inşa ettirme eğilimin-de olan Emevî hükümdarları tarafından yaptırılmış bu tip binaların en eskilerin-den olan iki eser, tamamen devrin zevk ve anlayışına uygun olarak teşekkül eden geniş bir külliye şeklinde düzenlenen de-ğişik mimari kısım ve elemanlarından meydana gelmiştir. Bunlardan, daha bü-yük olan Kasrû'l-hayri'ş-şarkî, diğer Eme-vî kasırlarından farklı biçimde iki ayrı sur-lu iskân mahallinden meydana gelirken Kasrû'l-hayri'l-garbî'de alışılmışa uygun olan ve daha sonraki Emevî kasırlarında, hatta Kasrû'l-hayri'ş-şarkî'nin küçük sur-lu iskân mahallinde de görülen an'anevî Emevî kasır plan şeması dikkat çekmek-tedir. Emevî mimarisinin umumi tekâ-mülû içinde farklı hususiyete sahip olan, iç teşekkülü hakkında fazla bir şey söyle-menin pek mümkün olmadığı Kasrû'l-hayri'ş-şarkî'nin, surlu büyük iskân ma-hallinin küçük kısmını takviye etmek için inşa edilmiş bir şehir olması mümkün-dür. Dört kapılı olarak yapılan büyük kıs-mın içindeki caminin avlusunda bulunan kitâbede "medîne" ibaresinin geçmesi de bu kısmın bir şehir olarak tasarlandığını

Kasrû'l-hayri'ş-şarkî -
Suriye

göstermektedir. Bir saray-şehir niteliğinde olan Kasrû'l-hayri's-şarkî'nin Lübnan'daki Ayncar (Ansar) Sarayı gibi geniş kapsamlı bir tasarıma sahip olduğu anlaşılmaktadır.

Kasrû'l-hayri'l-garbî ve Kasrû'l-hayri's-şarkî'nin içinde bulunan kitâbelere göre ilki 109 (727), ikincisi 110 (728) yılında inşa edilmiştir. Tarihî kayıtlarda, bunların Hişâm b. Abdülmelik'in emriyle şehir muhitinden uzakta bir tür av ve sayfiye sarayı olarak inşa edildiği belirtilmektedir. Özellikle Kasrû'l-hayri's-şarkî'yi oluşturan iki binanın dışında ve bu binaların içinde bulunduğu vadiyi kuşatan 5 x 2 km. ölçülerinde 850 hektarlık bir bahçenin yer alması, ayrıca tarihî bilgilerden bu bahçede halifenin avlanması için av hayvanlarının bulunduğu anlaşılmaması da bu düşüncüyü güçlendirmektedir. Yine harabelerle irtibatı olan kemerli bir su yolunun mevcut olduğunun bilinmesi, Kasrû'l-hayri's-şarkî çevresinde teşekkül eden bir bahçeyle Suriye çölü ortasında bir "cennet" meydana getirme fikrinin mevcut olduğunu göstermektedir. Kasrû'l-hayri's-şarkî'nin büyük surlu mahallinde yer alan caminin avlusunun bir köşesinde mevcut, Halife Hişâm'ın ismini ve inşa tarihini veren aynı kitâbede burayı yapan kişinin Humuslu Süleyman b. Ubeyd olduğu da bildirilmektedir.

İki bina grubunun daha eski tarihli olan Kasrû'l-hayri'l-garbî Tedmür şehrinin güney-batısında yer almaktadır. Şam-Tedmür yolu üzerindeki bina merkezî bir avlu etrafında teşekkül etmiş olup etrafı tahkimat kuleleriyle desteklenen bir surla çevrili iç bölmelerden müteşekkildir ve kareye yakın bir plana sahiptir. Bitişliğinde bir kervansaray veya askerî garnizon olması muhtemel binaların da yer aldığı ana bina bünyesine bitişik ve daha önceki devirlerden kalmış olması muhtemel dört köşe bir kule mevcuttur. Tek bir girişe sahip olan binanın iki yuvarlak kule tarafından korunan girişi oymalı stuko tezyinatıyla göz kamaştırmakta olup İslâm sanatının en güzel örnekleri arasında

da yer almaktadır. Avluda da aynı tip bir tezyinat bulunmaktadır. Binanın tezyinatı içinde muhtemelen halifeyi temsil eden heykelciklerle birlikte figürlü ve tasvirî mahiyeti yüksek resimlerin de olduğu anlaşılmaktadır. Kasrû'l-hayri'l-garbî'nin mevcut tezyinatı ve cephesi bugün Şam'daki Millî Müze'de korunmaktadır.

Kasrû'l-hayri's-şarkî, Tedmür'ün kuzeydoğusunda çöl içinde bulunan iki ayrı surlu mahalden müteşekkil olup her iki mahalli çeviren surlar tahkimat kuleleriyle takviye edilmiştir. Bu kasrı oluşturan iki binadan büyüğü, her cephesinde birer giriş kapısı bulunan kare planlı bir yapıdır. Ağır tahkimatlı surların dışında iç teşkilâtını tesbit etmek güçtür. Ayakta kalabilen kalıntılardan çok az bir bölümü teşhis edilebildiği için güneydoğu köşesinde bulunan cami ve onun yakınındaki bazı bölümlerle kuzeybatı köşesindeki bazı kısımlar dışındaki yerler harap durumdadır. Bütün tahribata rağmen kare planlı merkezî bir avlunun mevcudiyeti ve bina bölmelerinin bu avluya göre tanımlanıldığı anlaşılmaktadır.

Büyük binanın içindeki cami, dışarıdan binayı çeviren sur duvarının tamamlanmasından sonra inşa edilmiştir; mihraba paralel üç nefe ve bunu mihrap ekseninde dikine kesen bir transeptle sahiptir. Harimin önünde üç tarafı revaklı bir avlu yer almaktadır. Yapı, planı itibarıyla Şam Emeviyye Camii ile çok yakın özellikler göstermesine rağmen örtü şekli hakkında bir fikre varmak mümkün değildir. Çünkü belli mimari elemanlar haricinde binanın önemli bir kısmı ortadan kalkmıştır. Binaların tarihlendirilmesini sağlayan kitâbenin bu caminin avlusunda olduğu bilinmektedir.

Kasrı oluşturan iki binadan küçük olanı muhtemelen halifeye ve onu korumakla görevli askerlerin iskânına ayrılmış olup bunun surları dışından daha kalın ve yüksektir. Avlu etrafında üzerleri tonoz örtülü odalardan müteşekkil bir iç teşkilâta sahip olan yapının yer yer mevcut kalıntılardan iki katlı ve duvardaki giriş deliklerinden de örtü sisteminin ahşap olduğu anlaşılmaktadır. Binanın tek girişi zengin süslemeli kulelerle takviye edilmiştir. Bu kulelerin üzerinde bulunan stuko ve tuğla tezyinat, Kasrû'l-hayri's-şarkî'nin diğer kısımlarında mevcut bulunanlarla birlikte binaların zengin süslemesi hakkında fikir vermektedir. Kızgın mayı dökmek için açılmış teppe mazgalları, sivri kemerleri ve geçmeli kama taşlarıyla teşkil edilmiş kemer teş-

kilâtlarıyla dikkat çeken binaların içinde Bizans sütun başlıklarının kullanılması ve tezyinî elemanların özellikleri, tam anlamıyla Irak ve Bizans tesirlerinin mahallî Suriye etkisiyle birlikte nasıl terkip edildiğini göstermesi bakımından önemlidir.

Kasrû'l-hayri's-şarkî'yi teşkil eden her bir sütunlu mahal ortasında bulunan ve bir kenarı 3 m. ölçülen kare planlı ve mevcut biçimiyle 10 m. kadar yüksekliğe sahip olduğu farkedilen üst kısmı ortadan kalkmış bulunan kuleyle birlikte başka mimari kısımların da ana teşkilâta dahil olduğu anlaşılmaktadır. Bunların dışında etrafı çevreleyen duvarlar ve kapı teşkilâtı da dikkat çekicidir.

Kasrû'l-hayri'l-garbî ve Kasrû'l-hayri's-şarkî, mimari teşkilâtları ve mimari teknikleri bakımından olduğu kadar tezyinatlarıyla da Sâsânî etkisiyle Bizans etkisinin bir araya getirilip yeni bir mimari anlayış teşkil edildiğini göstermeleri ve kasır mimarisinin bilinen en erken örnekleri olmaları bakımından büyük öneme sahiptir.

BİBLİYOGRAFYA :

- K. A. C. Creswell, *A Short Account of Early Muslim Architecture*, Harmondsworth 1958, s. 111-123; Fevâz Ahmed Tûkân, *el-Hâ'ir: Baḥş fi'l-kuşûri'l-Emeviyye fi'l-bâdiye*, Amman 1979, s. 153-201; A. Gabriel, "Kasr el-Heir", *Syria*, VIII, Paris 1927, s. 302-329; H. Seyrig, "Retour aux jardins de Kasr-el-Heir", *a.e.*, XV (1934), s. 24-32; D. Schlumberger, "Les fouilles de Qasr el-Heir el gharbi", *a.e.*, XX (1939), s. 195-238, 324-373; J. Sauvaget, "Remarques sur les monuments omeyyades", *JA*, CCXXXI (1939), s. 1-59; a.mlf., "Chateaux ummayyades de Syrie", *REI*, XXXV (1967), s. 1-39; H. Stern, "Notes sur l'architecture des châteaux omeyyades", *AI*, sy. 11-12 (1946), s. 72-97; R. W. Hamilton, "Carved Stuccoes in Umayyad Architecture", *Iraq*, XV, London 1953, s. 42-56; O. Grabar, "Le nom ancien de Qasr-al-Hayr-al-sarqi", *REI*, XXXVIII (1970), s. 251-266; N. Elisséeff, "Kaşr al-Hayr al-Gharbi", *EI²* (İng.), IV, 726-727; a.mlf., "Kaşr al-Hayr al-Şarkî", *a.e.*, IV, 727-728.

A. ENGİN BEKSAÇ

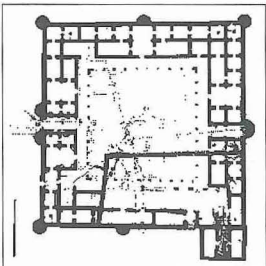
KASRÜ'L-MÜŞETTÂ

(قصر المشتى)

Ürdün'ün başşehir

Amman'ın 42 km. güneyinde yer alan bir Emevî sarayı.

Diğer birçok Emevî çöl kasrı gibi uzun süre terk edilip unutulduktan sonra ancak XIX. yüzyılın içlerinde tekrar keşfedilmiştir. 1872 senesinde H. B. Tristram tarafından bulunan binayı 1898'de Kusayru Amre'nin kâşifi ve ilk defa neşriyatını yapan, Suriye ile Ürdün çöllerinde önemli

Kasrû'l-hayri'l-garbî'nin planı